

Natalia Yakavenka

DOI: 10.15290/bb.2021.13.13

*Narodowa Akademia Nauk Białorusi
Mińsk*

<https://orcid.org/0000-0002-8700-2222>

**Спроба паразумеца:
перакладчыцкая канцэпцыя і чытацкая рэцэпцыя
ў практычным узаемадзеянні**

У беларускім бікультурным грамадстве, пры жорсткай кан'юнктуры кніжнага рынку, літаратура на рускай мове мае большую перавагу, тыражы беларускамоўных выданняў далёка адстаюць ад рускамоўных, што аказвае адмоўны ўплыў на рэцэпцыю беларуска-рускага мастацкага перакладу.

Як заўважыў Вячаслаў Рагойша, яшчэ ў пасляваенны час у сацыякультурных умовах Беларусі масавы беларуска-рускі білінгвізм пачаў ператварацца ў рускі моналінгвізм, асабліва на рэцэптыўным узроўні. З гэтай прычыны пачаліся шматлікія нараканні на тое, што *беларускія кнігі не купляюць, не чытаюць, на рэзкае зніжэнне тыражоў беларускіх кніжных і перыядычных выданняў, незапатрабаванасць беларускіх мастацкіх перакладаў*; сталі часта з'яўляцца чытацкія лісты *аб немэтазгоднасці перакладаў на беларускую мову твораў рускіх пісьменнікаў і да таго падобнае*¹. Такім чынам была вылучана праблема, якую Іван Чарота абазначыў як *варыятыўнасць паводзінаў чытачоў-білінгваў, матывацыю выбару імі тэкстаў на адной з дзвюх моў у становішчы, калі яны маюць магчымасць карыстацца беларускамоўнымі перакладамі твораў літаратур іншых народаў*

---

¹ В. П. Рагойша, *Белорусская поэзия XX столетия в контексте восточнославянских литератур (типология, рецепция, художественный перевод)*, Москва 1993, с. 25–26.

*і перакладамі рускімі*². Яшчэ раней Давід Фактаровіч гаварыў пра тое, што начытанасць большасці чытачоў у арыгінальнай літаратуры і незапатрабаванасць перакладу твораў, якія больш-менш зразумелыя і без яго, перарастае ў пагрозу выдавецкай практыцы³. На сённяшні час становішча нізкай запатрабаванасці беларускамоўных перакладаў асабліва не змянілася.

Напрыканцы 2014 года інтэрнэт – часопіс «Velvet.by» змясціў інтэрв’ю Ганны Севярынец, узятае ў перакладчыцы інтэрнэт-часопіса «ПрайдзіСвет» Ганны Янкута, у якім між іншым зайшла размова пра пераклад на беларускую мову «Шэрлака Холмса» Артура Конан Дойля. Яго неабходнасць беларусам, якія знаёмыя з творам у рускім перакладзе, была пастаўлена журналісткай, выразніцай чытацкага меркавання, пад сумнеў: *Ганна, пытанне, напэўна, прафанскае, але ж, мне падаецца, у звычайнага чытача менавіта яно ўзнікае першым: ну навошта перакладаць Дойля на беларускую мову, калі кожны з нас, сто адсоткаў сучасных беларусаў, здольныя прачытаць Шэрлака Холмса па-руску? І не толькі здольныя, але ў прачыталі ўжо, і не раз?*⁴

Пытанне «навошта перакладаць?» наўрад ці ўзнікне ў расійскага чытача, калі размова будзе ісці пра пераклад з беларускай, англійскай ці любой іншай мовы на рускую, бо зразумела, што гэта неабходна для азнаямлення з іншамоўным творам. Але, як адзначыў І. Чарота, *для Беларусі характэрны білінгвізм, пры якім мова дзесяцімільённай нацыі, у параўнанні з рускай, аб’ектыўна мае несупастаўляльна меншыя магчымасці функцыянавання, часткова ці поўнасьцю страчвае шэраг сфер. У выніку гэтага праяўляецца і двухкультур’е*⁵. Да таго ж з рускай і сусветнай класікай беларусы знаёмыя праз рускую мову, а жаданне прачытаць тыя ж творы па-беларуску, на вялікі жаль, будуць мець нямногія. Ці значыць гэта, што англа-беларускі, руска-беларускі і г.д. пераклад не надта патрэбны? Не, нягледзячы на распаўсюджаны прагматызм у стаўленні да перакладу на беларускую мову ў сітуацыі блізкароднаснага двухмоўя.

² И. Чарота, *Перевод в условиях двуязычия*, [в:] *Литература и перевод: проблемы теории*, Москва 1992, с. 66.

³ Д. Е. Факторович, *Основы теории художественного перевода*, Минск 2009, с. 127.

⁴ Ганна Янкута: «Переклад – гэта тое, што мы б хацелі даць гэтаму свету» [online], <http://www.velvet.by/shopwindow/uspeshnaya-zhizn/velvetovye-intervyu/velvetavae-interv-yu-peraklad-geta-toe-shto-my-b-khat>, [доступ: 24.12.2014].

⁵ И. Чарота, *Перевод в условиях двуязычия*, [в:] *Литература и перевод: проблемы теории*, Москва 1992, с. 66.

Звернемся да адказу перакладчыцы:

Ну, па-першае, перакладчыкі ў гэтым выпадку думаюць не толькі пра тых чытачоў, якія ўжо прачыталі Холмса, але і пра тых, якія яшчэ прачытаюць – па-беларуску. Сярод бацькоў, якія самі чыталі Дойла па-руску, напэўна знойдуцца такія, якія захочуць прапанаваць сваім дзецям беларускую версію. Цяпер цікавасць да беларускай мовы павышаецца, адчыняюцца курсы, спадзяюся, і наш беларускі Холмс будзе цікавы сучаснаму чытачу.

Па-другое, рускі Холмс і беларускі Холмс – гэта ўсё ж такі трэшкі розных рэчы, стары Холмс і новы Холмс – таксама розных рэчы. Кожны пераклад прывязаны да таго часу, калі ён зроблены, напрыклад, за савецкім часам з перакладных кніжак прыбіраліся згадкі пра рэлігію, і сучасны перакладчык мае магчымасць вярнуць сапраўдны змест чытачам.

Існуе меркаванне, што ў ідэале кожнае пакаленне павінна рабіць пераклады класікі наноў. Таму маю надзею, што перакладзены нядаўна беларускі Холмс больш адпавядае нам і нашаму часу, чым даўнавата перакладзены рускі. Мы спрабуем паказваць рэчы, якія зніклі ў рускіх перакладах.

Напрыклад, раней не асабліва зважалі на дэталі віктарыянскай эпохі, якімі насычаны арыгінальны тэкст Дойла. Мы ж спрабуем захаваць у перакладах гэты віктарыянскі свет з яго рэаліямі і пішам каментары, каб чытачы лепш зразумелі гэту незвычайную для нас эпоху⁶.

Паводле высновы В. Рагойшы, *асабліва важна тое, што мастацкі пераклад узбагачае літаратуру, у якую ўваходзіць, садзейнічае развіццю нацыянальнай мовы, яе разнастайных стылістычных сродкаў*, бо, паводле меркавання даследчыка, *наўрад ці трэба зводзіць усё значэнне таленавітага перакладу (...) толькі да вырашэння сацыякультурных і пазнавальных задач*⁷. Вячаслаў Рагойша звяртае ўвагу на тое, што ў такіх варунках выйграе і чытач, дзеля якога і робіцца пераклад, таму што ён атрымлівае магчымасць лепшага разумення арыгінала, пра што па сутнасці і сказала Ганна Янкута, адказваючы на пытанне аб неабходнасці перакладу на беларускую мову твораў Конана Дойла, добра вядомых чытачам у рускамоўным перакладзе.

Атрымліваецца, што ў беларускім бікультурным грамадстве мастацкі пераклад на беларускую мову разлічаны ў першую чаргу на

---

⁶ Ганна Янкута: «Пераклад – гэта тое, што мы б хацелі даць гэтай свету» [online], <http://www.velvet.by/shopwindow/uspeshnaya-zhizn/velvetovye-intervyu/velvetavae-interv-yu-peraklad-geta-toe-shto-my-b-khat>, [доступ: 24.12.2014].

⁷ В. П. Рагойша, *Проблемы перевода с близкородственных языков*, Минск 1980, с. 47.

«эрудыраванага чытача», што ведае арыгінал, аўтэнтычны ці ў перакладзе на рускую мову, і здольны супастаўляць тэксты і сачыць за стратэгіяй перакладчыка на аснове арыгінала, г.зн. на чытача, для якога пераклад з’яўляецца метатэкстам.

Пераклад жа з беларускай на любую іншую, у тым ліку блізкароднасную рускую мову, разлічаны перш за ўсё на «неэрудыраванага чытача», што, няведаючы беларускай мовы, вымушаны мець справу толькі з перакладам на сваю нацыянальную мову, г.зн. на чытача, для якога пераклад з’яўляецца протатэкстам.

Пераклад ва ўмовах білінгвізму, як гэта ёсць у Беларусі, часта дапамагае лепш разумець твор, знаёмы чытачам у перастварэнні на адну з дзвюх моў (у разгледжаным намі прыкладзе – на рускую), аднак ён жа можа і пашкодзіць чытацкай рэцэпцыі, калі чытачы-білінгвы, здольныя параўноўваць абодва тэксты, застануцца незадаволенымі перастварэннем. На гэты конт рускі (савецкі) паэт і перакладчык з блізкароднасных моў Якаў Хелемскі адзначаў:

Пераствараючы на сваёй мове ўкраінскія ці беларускія вершы, вы думаеце не толькі пра рускага чытача вашага пералажэння. Вы ўвесь час павінны памятаць пра аматара паэзіі з Кіева ці Мінску, які не толькі цудоўна ведае арыгінал, але і свабодна чытае па-руску. І, пераагучваючы вершы, знаходзячы нешта, вы пытаецеся ў сябе: а ці не абразіць яго слых ваша знаходка, ці не палічыць ён яе свавольствам, а то і бястактнасцю. Быццам нехта нябачна стаіць за вашай спінай.

Канечне ж, свабода перакладчыцкага пошуку застаецца ў сіле і пры перакладзе з блізкіх моў. Але яна патрабуе яшчэ большага артыстызму і праніклінасці⁸.

Як падкрэсліў Вячаслаў Рагойша, існуючыя моўныя асаблівасці перакладу ва ўсходніх славян, у прыватнасці ў беларусаў і ўкраінцаў, якія пастаянна знаходзяцца ў сітуацыі білінгвізму, абумоўліваюць наяўнасць некалькіх праблем, звязаных не толькі з тэорыяй, але і з практыкай перакладу. У прыватнасці, незвычайна павышаны так званы кантроль чытачоў, якія ўважліва сочаць за якасцю перакладу, а тым самым і ўплываюць на гэту якасць. *Радкі арыгінала, знаёмыя з дзяцінства, успамінаюцца адразу, як толькі пачуюцца яны ў «рэха» – украінскім ці беларускім перакладзе. І калі «рэха» сфальшывіць, зменіць тон і чысціню арыгінальнага гучання, – гэта ўмомант будзе*

⁸ Я. Хелемскі, *Чистота звучания. Книга о белорусской поэзии и ее друзьях*, Минск 1988, с. 340.

заўважана і патрэбным чынам ацэнена⁹, што мы і мелі магчымасць назіраць у выпадку з перакладам Ганны Янкута.

Ва ўзятым для аналізу інтэрв'ю з гэтай перакладчыцай размова ішла пра англа-беларускі пераклад, але чытацкае непрыманне выявілася якраз з прычыны беларуска-рускага двухмоўя. *Цяпер я даволі марудна перакладаю «Пыху і перадузятасць» Джэйн Остэн*, – гаворыць далей перакладчыца, і тут жа атрымлівае стрэчнае пытанне журналісткі: *«Пыха і перадузятасць»? Это «Гордость и предубеждение»? Адказ:*

Так, гэта працоўная назва рамана па-беларуску. Увогуле назва твора перакладаецца ў апошнюю чаргу, таму напэўна сказаць, пад якой назвай гэты твор у нас выйдзе, я пакуль не магу. У беларускай мове ёсць шмат сінонімаў да слова «пыха», кнігу можна назваць, напрыклад, «Гонар і перадузятасць», аднак сама Остэн часта абірала для назваў сугучныя словы: «Sense and Sensibility» (у рускім перакладзе «Чувство и чувствительность»), «Pride and Prejudice» («Гордость и предубеждение»). Мне хацелася захаваць гэтую асаблівасць. Аднак канчатковае рашэнне будзе прынятае пасля заканчэння перакладу.

Тут жа, у рамках форумнага абмеркавання, адгукаецца ананімная чытачка: *Пыха мяне таксама «ўразіла»... Я тры разы перачытала. Можна, памылка?*

Чытачцы адказвае журналістка: *Не, менавіта «пыха». Таму я і перапытала. Але ж Ганна кажа, гэта пакуль працоўны варыянт¹⁰.*

Твор Джэйн Остэн, пра які ідзе гаворка, беларусы ведаюць у перакладзе на рускую мову і падсвядома ўспрымаюць як рускую (рускамоўную) класіку. Таму не дзіўна, што ў свядомасці чытачоў узнікае добра вядомая рускамоўная назва рамана, а беларускамоўны варыянт выклікае пярэчанні. Паказальна таксама, што перакладчыца, адчуўшы адмоўную чытацкую рэакцыю, робіць агаворку наконт рабочай назвы перакладу і дае падрабязныя, аднак, на жаль, непераканаальныя для чытачоў тлумачэнні. Тут мае месца кагнітыўны дысананс – дыскамфорт, што ўзнікае ў чытачоў, калі яны сутыкаюцца з інфармацыяй, якая супярэчыць іх устойлівым і звыклым уяўленням. Пераадолець

⁹ В. П. Рагойша, *Проблемы перевода с близкородственных языков*, Минск 1980, с. 47.

¹⁰ Ганна Янкута: «Переклад – гэта тое, што мы б хацелі даць гэтайму свету» [online], <http://www.velvet.by/shopwindow/uspeshnaya-zhizn/velvetovye-intervyu/velvetavae-interv-yu-peraklad-geta-toe-shto-my-b-khat>, [доступ: 24.12.2014].

гэты бар'ер у дадзеным выпадку перакладчыцы не ўдалося. Але ці ёсць падставы гаварыць пра неадэкватнасць перакладу?

Англійскае слова *pride* на рускую мову перакладаецца з дапамогай наступных эквівалентаў: 1) *гордость, гордыня, спесьь*; 2) *чувство собственного достоинства*¹¹. Зыходзячы з гэтага, руска-беларускі пераклад можа быць такі: *гордость* – гонар, *гордыня* – ганарлівасць, *спесьь* – пыха. Значыць, фармальна беларускамоўная назва «Пыха і перадузятасць» не супярэчыць рускамоўнай, а таксама арыгінальнай англамоўнай, але ці аптымальная яна па сутнасці? Пытанне пакуль што застаецца адкрытым. Перакладчыца, мажліва, не ўлічыла даведчанасць чытачоў-білінгваў, якія паўстагоддзя назад пазнаёміліся з англа-рускім перакладам рамана Джэйн Остэн «Pride and Prejudice», створаным Імануілам Маршаком, дзе назва твора па-руску гучыць як «Гордость и предубеждение». Ганна Янкута, як і трэба, імкнулася да адпаведнасці арыгіналу, але, як выявілася, мэтазгодна было шукаць яшчэ адпаведнасць перакладу на рускую мову з дапамогай падбору эквівалентаў з іншай канатацыяй. У гэтым выпадку на беларускай мове твор мог бы мець, напрыклад, назву «Гонар і перадузятасць».

Такім чынам, мы маем справу з праблемай разумення мастацкага твора, якой займаецца герменеўтыка – тэорыя інтэрпрэтацыі тэксту і навука аб разуменні сэнсу. Прадмет літаратурнай герменеўтыкі (як і філасофскай) – інтэрпрэтацыя, разуменне; яе функцыя – навучыць разумець твор адпаведна яго абсалютнай мастацкай каштоўнасці.

Класічная герменеўтыка бярэ свой пачатак ад старажытнагрэчаскіх тлумачэнняў твораў Гамера і іншых паэтаў, а сучасная – ад трактатаў нямецкага прафесара тэалогіі і філасофіі Ф. Шлейермахера (XIX ст.). Згодна з тэорыяй вучонага, цэласнасць разумення любога мастацкага твора дасягаецца не праз вывучэнне храналагічнай паслядоўнасці аўтарскіх работ і іх знешняй логікі, а праз спасціжэнне іх унутранай логікі.

Адначасова з Ф. Шлейермахерам другі нямецкі філосаф В. Дзільтэй распрацаваў свой метады інтэрпрэтацыі мастацкага твора, які грунтаваўся на тэорыі разумення як інтуітыўнага самаспасціжэння, што супрацьпастаўляецца навуковаму тлумачэнню і разумоваму пранікненню ў сутнасць з'яў.

У XX стагоддзі нямецкі вучоны Х.-Г. Гадамер, упэўнены ў выключнай важнасці феномена разумення для распрацоўкі актуальных

¹¹ В. К. Мюллер, *Новый большой англо-русский словарь*, Москва 2007, с. 573.

пытанняў гуманітарных ведаў, заснаваў сваю тэорыю спасціжэння ісціны. Феномен разумення, на думку філосафа, мае дачыненне да сутнасці чалавечага стаўлення да свету і ствараецца за кошт разумення ісціны праз заглыбленасць у пэўную культурна-гістарычную традыцыю. Іншымі словамі, каб спасцігнуць сутнасць пэўнай мастацкай з'явы, трэба ведаць культурныя і гістарычныя ўмовы яе стварэння і існавання.

Заснавальнікі літаратурнай герменеўтыкі В. Дзільтэй і Х.-Г. Гадамер сцвярджалі, што мастацкі твор нельга зразумець сам па сабе, як асобны прадукт творчай дзейнасці. Твор мастацтва з'яўляецца матэрыяльнай суб'ектывацыяй традыцыі культурнага вопыту, таму яго інтэрпрэтацыя мае сэнс толькі тады, калі яна шукае выйсце ў непарарыўнасць культурнай традыцыі. Акрамя таго, паводле канцэпцыі вучоных, мастацкі твор з'яўляецца фактам культуры, і пры яго інтэрпрэтацыі неабходна рэканструяваць яго месца ў духоўнай гісторыі чалавецтва.

Найбольш буйны прадстаўнік літаратурнай герменеўтыкі XX стагоддзі – прафесар універсітэта ў Вірджыніі Э. Хірш. Для яго зыходным у разуменні і інтэрпрэтацыі мастацкага твора з'яўляецца так званы прынцып аўтарскай аўтарытэтнасці, згодна з якім усе інтэрпрэтацыі тэксту павінны быць не адвольнымі, а адпаведнымі аўтарскай задуме.

У канцы XX – пачатку XXI стагоддзя з пазіцыяй герменеўтыкі некаторыя перакладазнаўцы сталі тлумачыць працэс перакладу літаратурнага твора. Так, савецкі перакладазнавец А. Крукаў у 1970-х гадах у якасці адной з найбольш актуальных і мала распрацаваных савецкай школай перакладу падняў праблему разумення:

Прызнанне таго, што ў перакладзе мае месца разуменне, значыць перш за ўсё прызнанне варыятыўнасці разумення. Калі нешта разумеецца, то абавязкова разумеецца неяк (правільна ці няправільна, павярхоўна або заглыблена, аднабока ці шматбакова і г.д. і да т.п.) Такім чынам, калі мы гаворым пра разуменне як такое, узнікае праблема варыятыўнасці разумення тэксту (і зыходнага, і перакладнага). Праблема разумення можа рэальна абмяркоўвацца ў тэорыі перакладу ў тым выпадку, калі будзе распрацавана ці прынята герменеўтычная мадэль моўнай камунікацыі, якая прадугледжвае адпаведную рэлятывізацыю зместу тэксту¹².

Аднак галоўная праблема, паводле тэорыі А. Крукава, у тым, што перакладчык перастварае не тое, што сказаў аўтар, а тое, што

---

¹² А. Н. Крюков, *Понимание как переводческая проблема*, [в:] *Перевод и интерпретация текста*, Москва 1988, с. 69.

зразумеў сам перакладчык. У сувязі з гэтым перад тэорыяй перакладу, якая ўключыла ў свой прадмет праблему разумення, узнікае *праблема абмежавання перакладчыцкага свавольства, г. зн. рашэнне пытання пра тое, якое разуменне (ці «веер» разуменняў) перакладчыкам зыходнага тэксту з'яўляецца дапушчальным і правамерным*¹³.

На нашу думку, менавіта з прычыны варыятыўнасці разумення і адпаведнай ёй варыятыўнасці перастварэння ўстанавіць нейкія агульныя абмежаванні немагчыма і не трэба, бо мастацкі тэкст па прыродзе сваёй суб'ектыўны і шматзначны, а значыць задуманы як варыятыўны – кожны чытач, а таксама перакладчык, бачаць у ім нешта сваё. Безумоўна, у мастацкіх тэкстах сустракаюцца інварыянтныя элементы, якія патрабуюць адназначнага разумення і перастварэння, але гэта хутчэй выключэнне, чым заканамернасць. Каб пазбегнуць у такіх выпадках «праізволу», перакладчык павінен не толькі па-майстэрску валодаць мовай арыгінала і перакладу, але і добра ведаць сацыяльна-культурныя ўмовы існавання таго грамадства, на мову якога ён перакладае.

А. Крукаў сам распрацаваў герменеўтычную мадэль перакладу¹⁴, дзе ён падаецца як працэс паўторнага стварэння тэксту (перастварэння) і як цыклічны рух па ўзроўнях разумення: 1) перакладчык упершыню пачынае разглядаць арыгінальны твор як мастацкую з'яву; 2) перакладчык пранікае ў канкрэтны сэнс твора; 3) перакладчык суадносіць зыходны тэкст са структурай мовы перакладу; 4) перакладчык уводзіць пераствораны тэкст у іншамоўную культуру. Цыклічнасць перакладу выяўляецца ў тым, што ён пачынаецца з разумення тэксту і завяршаецца ім. Пры гэтым перакладчык паўторна асэнсоўвае тэкст з разлікам на іншамоўнага чытача.

Відавочна, што разуменне – з'ява суб'ектыўная. Суб'ектыўнасць можа прыводзіць да памылковасці ў выбары сродкаў перастварэння, а каб яе пазбегнуць, перакладчык павінен не толькі па-майстэрску валодаць мовай арыгінала і перакладу, але і добра ведаць сацыяльна-культурныя і гістарычныя ўмовы існавання таго грамадства, на мову якога ён перакладае.

Герменеўтычны падыход да раскрыцця сутнасці разумення арыгінальнага тэксту дазволіў расійскай даследчыцы перакладу Марыне Новікавай увесці ў перакладазнаўчую навуку тэрмін «мера сэнсу»,

¹³ Тамсама, с. 70.

¹⁴ *Основные понятия переводоведения (Отечественный опыт): терминологический словарь-справочник*, Москва 2010, с. 27.

які яна тлумачыць наступным чынам: *Мера сэнсу – гэта мінімальнае колькасць элементаў выказвання (сказу), необходимая і дастатковая для яго поўнага разумення*¹⁵. Пры гэтым даследчыца адзначае, што мера сэнсу – непастаянная велічыня, бо яна можа павялічвацца або змяншацца са зменай кантэксту. Да таго ж *дадзенае паняцце мае двухузроўневую структуру, першы з якіх адказвае за выбар вернага значэння элементаў сказу, а другі выяўляе дамінантныя значэнні і апускае элементы, значэнні якіх лёгка папаўняюцца кантэкстам*¹⁶.

Асноўваючыся на вышэйсказаным, варта больш падрабязна прааналізаваць прыведзены прыклад з перакладам англійскага слова *pride* ў назве рамана Д. Остэн «Pride and Prejudice» на рускую («Гордость и предубеждение») і беларускую («Пыха і перадузятасць») мовы.

Мы ўжо прыйшлі да высновы, што пераклад на беларускую мову лагічна адэкватны, але можа быць непрымальным для чытачоў. Прычыны яго непрымальнасці можна раскрыць з дапамогай герменеўтычнай мадэлі А. Крукава, маючы на ўвазе варыятыўнасць разумення, і з дапамогай катэгорыі меры сэнсу М. Новікавай. Такім чынам: працэс перастварэння быў паэтапным рухам па ўзроўнях разумення ў межах суадносінаў «аўтар – твор – перакладчык – твор – чытач»:

1) перакладчыкі І. Маршак і Г. Янкута кожны ў свой час упершыню пачыналі разглядаць і разумець арыгінал як мастацкую з’яву, прасцей кажучы, знаёміліся з творам;

2) перакладчыкі ў адпаведнасці са сваім разуменнем і веданнем англійскай мовы пранікалі ў канкрэтны сэнс твора, у прыватнасці – яго назвы. Безумоўна, пры гэтым яны абодва заўважылі, што Д. Остэн не выпадкова падбрала для назвы сугучныя словы;

3) перакладчыкі суадносілі зыходны тэкст са структурай мовы перакладу. Пры гэтым мера сэнсу вызначалася імі ў адпаведнасці з варыятыўнасцю разумення – з уласным разуменнем назвы ў кантэксце ўсяго твора і з улікам аўтарскага выбару сугучных слоў.

І. Маршак і Г. Янкута рабілі выбар сярод некалькіх эквівалентаў; паўторымся: *pride* па-руску значыць «гордость, гордыня, спесь», па-беларуску – «гонар, ганарлівасць, пыха», *prejudice* – «предрассудок, предубеждение» і «примха, перадузятасць». Сутнасць назвы ў кантэксце твора перакладчыкі зразумелі ў прынцыпе аднолькава, але выбар «дамінантнага значэння» (паводле М. Новікавай) за-

¹⁵ М. Г. Новикова, *Мера смысла, актуальное членение и адекватность перевода*, Москва 2012, с. 127.

¹⁶ Тамсама, с. 129.

лежаў ад моўных магчымасцей – руская мова не дазволіла падабраць больш-менш сугучныя словы, адпаведна таму як у англійскай сугучныя *pride* і *prejudice*, а беларуская дазволіла (рус. «Гордость и предубеждение» / бел. «Пыха і перадузятасць», а магчыма – «Гонар і ганарлівасць / ганарыстасць»), у выніку чаго рускі і беларускі пераклады слова *pride* набылі розную канатацыю;

4) перакладчыкі ўводзілі пераствораны тэкст у іншамоўную культуру – прапаноўвалі чытачам свае пераклады. І вось тут адыграла вырашальную ролю гісторыка-культурная акалічнасць: на час з’яўлення перакладу І. Маршака ні выключна рускамоўныя чытачы, ні білінгвы не былі знаёмыя з раманам Д. Остэн і таму даверыліся перакладчыку, а на час з’яўлення беларускамоўнага перакладу Г. Янкута ўжо існаваў адзначаны пераклад на рускую мову – чытачам-білінгвам было з чым параўноўваць і на што арыентавацца. Менавіта гэта акалічнасць, якую не ўлічыла беларуская перакладчыца, і пасадзейнічала адмоўнай чытацкай рэакцыі на эквівалентную лексему «пыха».

Прааналізаваны прыклад з перакладам назвы рамана Д. Остэн з’яўляецца таксама ілюстрацыяй цыклічнасці разумення і важнасці кожнага з яго этапаў. Згодна з мадэллю А. Крукава, усё пачалося з разумення перакладчыкамі арыгінальнага тэксту, і разуменнем жа скончылася, нягледзячы на тое, што падчас перастварэння на беларускую мову на апошнім этапе атрымаўся збой. У цэлым арыгінальны тэкст быў зразуметы правільна, і ў адпаведнасці з гэтым разуменнем здзейснілася спроба Ганны Янкута, наколькі магчыма, перадаць аўтарскі мастацкі прыём з сугучнасцю слоў *pride* і *prejudice*, што сведчыць аб прафесійнасці перакладчыцы. Да таго ж агучаная назва «Пыха і перадузятасць» не з’яўляецца канчатковым варыянтам, а сітуацыя з яе непрыманнем, хутчэй за ўсё, дапамагла Г. Янкута паўторна асэнсаваць тэкст з разлікам на беларускіх чытачоў-білінгваў, што таксама прадугледжваецца герменеўтычнай мадэллю перакладу і суадносінамі «аўтар – твор – перакладчык – твор – чытач».

Падагульняючы ўсё адзначанае, важна падкрэсліць наступнае: у аснове перакладчыцкай працы, сутнасць якой добра раскрываецца з дапамогай герменеўтычнай мадэлі А. Крукава, ляжыць дастаткова складаны працэс разумення мастацкага твора. Герменеўтычная мадэль не выключае асабістага стаўлення перакладчыка да арыгінальнага твора і грунтуецца на суб’ектыўным успрыманні прачытанага тэксту. Пры гэтым перакладчык падчас свайго працы знаходзіцца ў сітуацыі двухмоўя (білінгвізму), а калі двухмоўе ўласцівае і чытачам перакладу, як гэта адбываецца ў Беларусі, дзе існуе беларуска-рускі

білінгвізм з перавагай ва ўжытку рускай мовы, узровень складанасці перакладчыцкай працы значна павышаецца за кошт узмоцненай увагі чытачоў да перакладу. Чытачы-білінгвы ўважліва сочаць за яго якасцю і тым самым уплываюць на перастварэнне, а разам з тым і на адпаведнасць перакладнога тэксту не толькі арыгіналу, але і раней створанаму на зразумелай для іх рускай мове іншаму перакладу.

LITERATURA

- Ganna Ānkuta, «*Peraklad-gëta toe, što my b hacelì dac' gëtamu svetu*» [online], <http://www.velvet.by/shopwindow/uspeshnaya-zhizn/velvetovye-intervyu/velvetavae-nterv-yu-peraklad-geta-toe-shto-my-b-khat>, [dostup: 24.12.2014] [Ганна Янкута, «*Пераклад – гэта тое, што мы б хацелі даць гэтаму свету*» [online], <http://www.velvet.by/shopwindow/uspeshnaya-zhizn/velvetovye-intervyu/velvetavae-nterv-yu-peraklad-geta-toe-shto-my-b-khat>, [доступ: 24.12.2014]].
- A. N. Krûkov, *Ponimanie kak perevodčeskâ problema*, [v:] *Perevod iinterpretaciâ teksta*, Moskva 1988 [А. Н. Крюков, *Понимание как переводческая проблема*, [в:] *Перевод и интерпретация текста*, Москва 1988].
- V. K. Müller, *Novyj bol'soj anglo-russkij slovar'*, Moskva 2007 [В. К. Мюллер, *Новый большой англо-русский словарь*, Москва 2007].
- M. G. Novikova, *Mera smysla, aktual'noe členenie iadekvatnost' perevoda*, Moskva 2012 [М. Г. Новикова, *Мера смысла, актуальное членение и адекватность перевода*, Москва 2012].
- Osnovnye ponâtiâ perevodovedeniâ (Otečestvennyj opyt): terminologičeskij slovar'-spravočnik*, Moskva 2010 [*Основные понятия переводоведения (Отечественный опыт): терминологический словарь-справочник*, Москва 2010].
- V. P. Ragojša, *Belorusskâ poëziâ XX stoletîâ vkontekste vostočnoslavânskikh literatur (tipologiâ, recepcia, hudožestvennyj perevod)*, Moskva 1993 [В. П. Рагойша, *Белорусская поэзия XX столетия в контексте восточнославянских литератур (типология, рецепция, художественный перевод)*, Москва 1993].
- V. P. Ragojša, *Problemy perevoda s blizkorodstvennyh âzykov*, Minsk 1980 [В. П. Рагойша, *Проблемы перевода с близкородственных языков*, Минск 1980].
- D. E. Faktorovič, *Osnovy teorii hudožestvennogo perevoda*, Minsk 2009 [Д. Е. Факторович, *Основы теории художественного перевода*, Минск 2009].
- Ā. Helemskij, *Čistota zvučaniâ. Knîga o belorusskoj poëzii ee druž'âh*, Minsk 1988 [Я. Хелемский, *Чистота звучания. Книга о белорусской поэзии и ее друзьях*, Минск 1988].

- I. Čarota, *Perevod v usloviâh двуязычĭâ*, [v:] *Literatura i perevod: problemy teorii*, Moskva 1992 [И. Чарота, *Перевод в условиях двуязычия*, [в:] *Литература и перевод: проблемы теории*, Москва 1992].

SUMMARY

AN ATTEMPT TO UNDERSTAND: THE TRANSLATOR'S CONCEPT AND THE READER'S RECEPTION IN PRACTICAL INTERACTION

The article reveals the actual problem of understanding and reception of the translation of a literary work in the context of Belarusian-Russian bilingualism with the dominant use of the Russian language. Although the translation in a bilingual context often helps readers to understand better, it can also hinder the reception when bilingual readers comparing both texts are not satisfied with translation. It is not possible to establish general limitations on account of the variability of both understanding and subsequent creation of the work which is by nature subjective and ambiguous. Not only should translators have a thorough knowledge of the language of the original work but they also are expected to know social-cultural conditions of the society for whom they translate.

Key words: text, bilingualism, translation, translator, reader, reception, concept, understanding, hermeneutics.